

„Lietuviškas“ laisvalaikis ir šventės: lietuvių etninės kultūrinės erdvės formavimo bruožai Vilniaus ir Punsko-Seinų kraštuose

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, 01108 Vilnius

El. paštas shaknys@gmail.com

Straipsnyje siekiama atskleisti laisvalaikio ir švenčių (1) sąsajas su jaunimo etniniu tapatumu formuojant lietuvių etninę kultūrinę erdvę Vilniaus ir Punsko-Seinų kraštuose (2) XIX a. pabaigoje ir XX amžiuje. Siekiant šio tikslo keliami uždaviniai: aptarti etninės kultūrinės erdvės sampratą ir jos formavimo galimybes, išanalizuoti lietuvius telkusio laisvalaikio ypatumus, atskleisti etniškumo raišką religinių švenčių papročiuose ir išnagrinėti tautinių švenčių ritualus. Atlikus tyrimą daroma išvada, kad laisvalaikio ir per šventes formuojama lietuvių etninė kultūrinė erdvė už Lietuvos Respublikos ribų esančiose lietuvių etninėse žemėse ir okupuotos Lietuvos teritorijose – reikšmingas veiksnys, palaikantis jaunimo etninį tapatumą. Straipsnis paremtas 1988–2018 m. autoriaus lauko tyrimų, vykdytų Lietuvoje, Lenkijoje ir Baltarusijoje, medžiaga, kitais archyviniais ir publikuotais šaltiniais bei tyrinėjimais.

Raktažodžiai: jaunimas, etninis tapatumas, laisvalaikis, šventė, lietuvių etninė kultūrinė erdvė

Analizuodama Estijos šventes etnologė Kristin Kuutma pažymėjo, kad etniškumas yra matomas instrumentinis kultūros komunikacijos elementas. Šiuolaikinėje visuomenėje žmonės ir grupės vis labiau siekia etninio pripažinimo, ieško etninės tapatybės ir sąmoningai deklaruoja skirtingus etninius bruožus [23, 79]. Panašius procesus galima stebėti ir Lietuvoje. Tam išskirtinių galimybių suteikia etninės grupės rate švenčiamos šventės ar tiesiog praleidžiamas laisvalaikis. Kita vertus, „lietuviškumas“ lengviau pastebimas greta kitų etninių grupių.

Lietuvių šventės yra švenčiamos daugelyje pasaulio šalių, kuriose gyvena lietuviai. Sociologė Jolanta Kuznecovienė, tyrinėjusi Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje

-
- (1) Čia ir toliau atsiribojame nuo gyvenimo ciklo švenčių (krikštynų, vestuvių ir t. t.) ir analizuojame kalendorines bei lietuvių tautines šventes.
 - (2) Vilniaus krašto apibrėžtis tokios apimties chronologiniuose rėmuose gana sudėtinga. Šiame straipsnyje ji apima to meto lietuvių gyvenamas rytines ir pietrytines etnografines žemes, dabar priklausančias Lietuvos Respublikai ir Baltarusijai. Punsko-Seinų kraštas – su Pietų Lietuva besiribojanti, Lenkijai priklausanti lietuvių gyvenama teritorija.

gyvenančius lietuvius, vartoja „etninės kultūrinės erdvės konstravimo“ sąvoką [24, 93]. Apibendrinama etninės kultūrinės erdvės konstravimo strategiją, sociologė išskyrė dvi jos ypatybes. Pirmoji – tai daugiaetniniame kontekste egzistuojanti sociokultūrinė aplinka, su-reikšminanti etninę tapatybę, skatinanti kiekvieną joje veikiančią individą būti kažkuo, etni-ne prasme – priverčianti turėti, praktikuoti ir reprezentuoti savo etninę tapatybę. Tokioje aplinkoje lietuviškumas, suprantamas kaip įgimtas, iš kartos į kartą perduodamas bruožas, yra praktikuojamas per „išteritorintą“ kultūrinę erdvę. Antroji etninės kultūrinės erdvės konstravimo strategijos ypatybė yra ta, jog „išteritorinta“ etninė kultūrinė erdvė, atkurdama kilmės šaliai būdingus kultūrinius socialinių sąveikų kodus, legitimuodama lietuvių kalbos vartojimą ne tik privačioje, bet ir viešojoje sferoje ir vizualiais simboliais apipavidalinda-ma fizinę aplinką, tampa svarbiausiu lietuviškumo darybos ištekliumi, aktyvina lietuviš-kumą, išryškindama ir pabrėždama savo ir svetimo ribas [24, 102]. Remdamiesi sociologės tyrimais, *etnine kultūrine erdve* (tiesa, nevertodami žodžio „išteritorinta“) galime įvardyti ir daugelį kartų savo gimtinėje gyvenančių lietuvių švenčiamas kalendorines bei tautines šventes bei lietuviškoje aplinkoje praleidžiamą laisvalaikį. Kita vertus, Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose nieko nestebina viešos rusų, totorių, žydų ar kitų etninių grupių šven-tės, aktyviai veikia etniniu pagrindu suformuotos tautiečių draugijos, meno kolektyvai, lei-džiantys kartas nuo karto pasibūti tarp tautiečių, praleisti su jais laisvalaikį ir šventes.

Kyla klausimas, kaip šie procesai vyko Pietryčių Lietuvoje tautinio atgimimo ir moder-nios Lietuvos Respublikos formavimosi laikais, kai lietuviai šiame krašte nebuvo dominuo-jančia etnine grupe (tokias galimybes teikia ir sovietmetis), taip pat norint suprasti šiuos procesus, verta paanalizuoti ir padėti lietuvių etnografinėse žemėse, kurios dabar nepri-klauso Lietuvos Respublikai.

Pasak Vyčio Čiubrinsko, etniškumas, kaip priklausymas tam tikrai etninei grupei, pa-remtas tikėjimu bendra grupės kilme. Tačiau toks tikėjimas nesiremia giminytės ar pali-kuonytės paralelėmis ar genealogijomis, o labiau bendros kilmės, bendro likimo ir ypač bendros kančios naratyvais [11, 212]. Irenos Reginos Merkienės žodžiais, etninė kultū-ra – viso etnoso, nuo pat pirmųjų save suvokusių genčių iki šiandieninę tautą sudarančių narių, veikla ir tos veiklos rezultatai [32, 27]. Ši sąvoka gali būti suvokta ir siauriau. Etninė kultūra, Petro Kalniaus teigimu, mokslinėje ir populiariojoje literatūroje reiškia tradicinę liaudišką kultūrą, apimančią tautos papročius, tradicinę materialinę buitį, tautosaką, muzi-ką, šokius ir kt. Be šitaip suvokiamos etninės kultūros, etniškumas dar aprėpia tautos savi-monę, su tautos istorija susijusią istorinę atmintį bei jos išsaugojimo būdus, tautos sukurto valstybingumo gerbimą ir gynimą, pagaliau, ir tautinę sąmonę, kurios sinonimas plačiąja prasme yra vadinamasis mentalitetas [19, 23]. Konstruktivistiniu požiūriu etniškumas gali būti suvokiamas kaip socialinių ribų konstravimas, atribojant savo grupę nuo kitų grupių [6, 9–38]. Šio straipsnio objektas yra tų ribų konstravimo erdvės dalis, apimanti šventes ir laisvalaikį. Tai laikas, kada žmogus yra laisvesnis nuo kasdienių įsipareigojimų, daugiaetni-nėje erdvėje turi daugiau galimybių pasirinkti vienos ar kitos tautybės žmones, su kuriais norėtų atšvęsti šventę ar praleisti laisvalaikį.

Etninės asimiliacijos procesus Rytų Lietuvoje ir rytinėse bei pietinėse lietuvių etnografi-nėse žemėse Rytų Lietuvoje dažnai lėmė etninė ir konfesinė kompozicija – daugumos lietu-vių ir lenkų priklausymas tai pačiai Romos katalikų bažnyčiai. Lietuvių tautinio atgimimo ir Lietuvos valstybingumo įtvirtinimo laikotarpiu bet kokia šventė nebuvo atsiejama nuo šventinių pamaldų, suburiančių bendro tikėjimo žmones. Daugiaetninėje aplinkoje, kai pamaldos vykdavo skirtingų tos pačios konfesijos etninių grupių kalbomis (tiesa, istorikų

tyrimai rodo, kad XIX–XX a. pradžioje lietuvių kalbos vartojimas bažnyčiose buvo ribojamas [plg. 33]), tikėtina, daugeliu atvejų šventinės pamaldos suburdavo ir vienos tautybės žmones. Po pamaldų vykstanti pramoginė šventės (3) dalis sudaro dar didesnę galimybę (ypač jaunimui, kurio nevaržo būtinybė švęsti su šeima) pasirinkti žmones, su kuriais norėtų praleisti likusiąją šventės dalį (4). Tokias galimybes dar labiau praplečia su įsipareigojimais nesusijęs ir gerų draugų rate leidžiamas laisvalaikis. Laisvalaikio susiejimuose, kaip ir šventės metu, išeinama iš įprastos socialinės erdvės, sukuriama šventei prilygstanti nuotaika [58, 119–122]. Ritualinis elgesys gali būti traktuojamas kaip tam tikra elgesio forma, besiskirianti nuo įprastinės. Jo dalyviai (ar bent dalis jų) yra ir jo atlikėjai [45, 15]. Etnologas Karlheizas Wöhleris išskyrė „grynojo laisvalaikio“ (*pure leisure*, nuo lotynų k. *purus*) kategoriją, suvokiamą kaip laisvą nuo įvairių „negrynųjų, nešvarumų“ (*impurities*), susijusių su darbine veikla (įskaitant ir namų ruošą) ir įsipareigojimais šeimai ar partneriui. Remdamasis A. Van Gennepo ir V. Turnerio teoriniu palikimu, autorius teigia, kad tai ypatingo, ritualizuoto, ribinio laiko erdvė, kai išeinama iš įprasto reglamentuoto socialinio gyvenimo ribų, kasdienybės [63, 187–193]. Taigi eminiu požiūriu draugų kartu praleidžiamą laiką būtų galima prilyginti šventiniam, sureikšminant jo metu atliekamus ritualinius veiksmus, pavyzdžiui, himno giedojimą viešo pasilinksminimo metu.

Istoriko Vlado Sirutavičiaus tyrimai rodo, kad XIX a. pabaigoje ir ypač XX a. pradžioje laisvalaikis įgavo naują socialinį turinį. Jis formavosi veikiamas palyginti lėtų visuomenės modernizacijos ir sekularizacijos procesų bei naujos pasaulietinės ideologijos – nacionalizmo, kuris sparčiai diferencijavo visuomenės sąmonę. Visuomenės laisvalaikis vis dažniau imtas organizuoti vienu – tautiniu arba nacionaliniu – principu. Kultūrinio šviečiamojo pobūdžio draugijų tikslas buvo ne tik šviesti, bet ir vienyti visuomenę pasitelkiant tautiškumą ir nepaisant luominių, religinių bei lyties skirtumų. Prie tokio laisvalaikio priskirtini ir 1885–1917 metų lietuviški vakarai, kurie amžininkams buvo svarbi propagandos priemonė, reikšmingas „tautinis“ darbas [44, 34]. Neretai tokie renginiai vykdavo ir per religines šventes kaip jų sudėtinė dalis [50].

Šie procesai lėmė ir sekuliarių nacionalinių švenčių formavimąsi, ypač neseniai nepriklausomybę atgavusiose šalyse. Iš pradžių Graikija, vėliau tokios naujai susiformavusios šalys kaip Bulgarija, Jugoslavija, Vengrija, Čekoslovakija, Rumunija, Lenkija, Albanija, Suomija, Estija, Latvija ir Lietuva pradėjo švęsti nacionalines nepriklausomybės šventes. Šios šventės, pasak Scotto Hugheso Myerly ir Tamaros L. Hunt, turėjo ypatingą reikšmę formuojantis nacionalinėms bendruomenėms [34, 198], todėl mūsų analizė apims ne tik religines, bet ir sekuliaras šventes.

Visuomenę sudaro įvairaus amžiaus žmonės. Pastaruoju metu humanitariniai ir socialiniai mokslai vis daugiau dėmesio skiria jaunimo kultūrai tyrinėti. Įvairių disciplinų atstovų tyrimus jungia sociokultūriniai jaunystės laikotarpio ypatumai, kurie yra glaudžiai susiję su globalia vertybių perteikimo iš kartos į kartą problema. Paaugliai ir jaunimas yra veiklūs dvasinių ir materialinių vertybių vartotojai, o jų sąmonė tampa atvira visų kultūros formų įvairovei [2, 40]. Pastebėta, kad šis amžiaus tarpsnis svarbus etninio tapatumo formavimuisi ir perdavimui [38, 61–80]. Etninio ir tautinio tapatumo formavimas buvo ypač reikšmingas tautinio atgimimo metais ir kuriantis Lietuvos Respublikai (1918–1940). Analizuojant kaimiškas vietas, kuriose gyveno absoliuti dauguma lietuvių, pastebėta ypatinga laisvalaikio

(3) Šventės sąvoka apima ir eilinius sekmadienius.

(4) Apie apeigos ir pramogos šventėje santykių plačiau Jono Mardosos straipsnyje „Šventės mieste: kelias kūrimo ir funkcionavimo problemų“ [29, 52–60].

(vieši vakarėliai, gegužinės) ir šventinių (kalendorinių švenčių, Vasario 16-osios) pasilinksminimų reikšmė formuojant jaunuomenės patriotizmą ir ugdant meilę Lietuvai. Juos organizavo jaunimo ir suaugusiųjų organizacijos, mokykla. Jau gana plačiai buvo nagrinėtos XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių kaimo jaunimo šventės ir laisvalaikis, tačiau nebuvo išsamesnių jų sąsajos su etniniu tapatumu tyrimų, nebuvo analizuojama ir miesto situacija.

Straipsnyje, remiantis istorinio, lyginamojo ir interpretacinių metodų teikiamomis galimybėmis, siekiama atskleisti laisvalaikio ir krikščioniškų bei tautinių švenčių sąsajas su jaunimo etniniu tapatumu formuojant lietuvių etninę kultūrinę erdvę Vilniaus ir Punsko-Seinų kraštuose XIX a. pabaigoje ir XX amžiuje. Analizuojamos lietuvių etnografinės žemės ar tuo metu okupuotos dabartinės Lietuvos teritorijoje esančios žemės, nepriklausiusios Lietuvos Respublikai. Siekiant šio tikslo keliami uždaviniai: atskleisti etninės kultūros erdvės sampratą ir jos formavimo galimybes, išanalizuoti lietuvius telkusio laisvalaikio ypatumus, atskleisti etniškumo raišką religinių švenčių papročiuose ir išanalizuoti tautinių švenčių ritualus. Straipsnis paremtas 1988–2012 m. autoriaus lauko tyrimų, vykdytų Lietuvoje, Punsko ir Seinų (Lenkija), Pelesos ir Gervėčių (Baltarusija) apylinkėse, medžiaga, kitais archyviniais ir publikuotais šaltiniais bei tyrinėjimais.

Šventės ir etniškumo sąsajoms etnologai skyrė mažai dėmesio. „Lietuviškos“ šventės dažniausiai fiksuotos tyrinėjant lietuvių etninę teritoriją už dabartinės Lietuvos ribų. 1993 m. etnologo Juozo Kudirkos publikuotas tyrimas *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos* [21] apėmė Lietuvos, Mažosios Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir Baltarusijos lietuvių realijas, tačiau šventės etniam savitumui apibūdinti buvo skirtas tik puslapis [21, 292]. Kur kas daugiau dėmesio tam skyrė vėlesniame leidinyje *Lietuviškos Kūčios*, kuriame yra nemažas skyrius apie konfesines ir tautines šios šventės ypatybes [22, 19–42]. Norėdamas atskleisti papročių tautines ypatybes, jis siekė išskirti krikščioniškos ir ikikrikščioniškos kilmės elementus, atskleisti senuosius kultūrinius sluoksnius [22, 19]. Tokia analizė leido fiksuoti daugiau analogijų su Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei priklausiusiose teritorijose ir kitose kaimyninėse šalyse gyvavusiais papročiais. Tiesa, prieita išvada, kad lietuviškų Kūčių diena nuo kaimyninių tautų skyrėsi asketiškumu ir elgesio santūrumu [22, 42]. Tam tikrų etninių ypatybių išvelgta ir stambiausiame kalendoriniams papročiams ir liaudiškojo pamaldumo raiškai skirtame 2009 m. publikuotame Jono Mardosos darbe *Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiškojo pamaldumo raiška XX a. antrojoje pusėje – XXI a. pradžioje* [28]. Čia tiriamoji teritorija traktuojama kaip savitas etnokultūrinis regionas, o XIX a. pabaigoje susiklosčiusi nauja etnopolitinė situacija netapo ženklusniu verbų funkcionavimą diferencijuojančiu veiksniu [29, 304]. Užgavėnes nagrinėjusi Lina Laurinavičiūtė-Petrošienė pažymėjo, kad „lietuvių baliumi“, arba „lietuvių vakaru“, XX a. 4–5 dešimtmečiais vadinti neseniai atgautame Klaipėdos krašte pradėti rengti šventiniai Užgavėnių renginiai [25, 167].

Pirmas stambus etninio tapatumo bei kalendorinių ir tautinių švenčių sąsajų tyrimas publikuotas tik prieš kelerius metus. Vilniaus lietuvių, lenkų ir rusų šeimose švenčiamų švenčių etnines ypatybes (12 svarbiausių švenčių išnagrinėta remiantis 2012–2013 m. etnografinio tyrimo medžiaga) monografijoje *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje* išskyrė Rasa Paukštytė-Šaknienė, Jonas Mardosa, Žilvytis Šaknys ir Irma Šidiškienė. Tyrimas atskleidė skirtingų tautybių žmonių švenčiamų tiek religinių, tiek pasaulietinių švenčių skirtumus [35].

Tam tikri tyrimai šia linkme buvo atlikti ir straipsnio autoriaus. XX a. 3 dešimtmečio – XXI a. pradžios Punsko apylinkių papročių analizė rodo, kad dauguma kalendorinių

papročių yra glaudžiai susiję su krikščioniškąja kultūra ir retai pasižymi etniškumu. Papročio „lietuviškumas“ ar „lenkiškumas“ tėra tik stereotipinė paribio vietovėse gyvenančių žmonių suformuota charakteristika, padedanti tapatintis su viena ar kita etnine grupe [56, 155–172]. Kita vertus, autoriaus XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Užgavėnių tyrimai liudija, kad ta pati šventė tam tikromis aplinkybėmis gali įgyti skirtingą prasmę – kaimo, miesto, religinės, sekuliarios ir netgi lietuviškos šventės pavidalą. Lietuviška ji tampa už Lietuvos ribų funkcionuojančių lietuvių bendruomenių dėka [58, 83–107]. 1918–1940 m. valstybės (tautos) švenčių analizė Lietuvoje ir lietuvių etninėse žemėse atskleidė, kad Vilniaus ir Seinų-Suvalkų kraštuose buvo išskiriama tik Vasario 16-oji, jos svarba šių vietovių jaunimui pranoko Nepriklausomoje Lietuvoje šventei teikiamą svarbą [59, 129–154].

Laisvalaikio sąsajos su etniniu tapatumu etnologiniu požiūriu dar nėra plačiau nagrinėtos. Tai ir paskatino atlikti šį tyrimą.

KELI ETNINĖS KULTŪRINĖS ERDVĖS FORMAVIMO BŪDAI

Etninės kultūrinės erdvės suformavimą galima pailiustruoti keliais pavyzdžiais. XIX a. pabaigoje prasidėjęs lietuvių tautinis atgimimas buvo paremtas praeities idealizavimu. Susidarius tam tikroms aplinkybėms, susiformavo poreikis „atgaivinti“ senuosius „lietuviškus“, kitaip tariant „pagoniškus“, ritualus ir šventes. Evangelikų liuteronų tikėjimą išpažįtančioje Mažojoje Lietuvoje tam labiausiai tiko dar XIX a. pabaigoje čia plačiai švenčiamos Joninės. Joms švęsti buvo parinkta ir tinkama vieta – Rambyno kalnas, ant kurio praityje buvo atliekamos pagoniškos apeigos ir kūrenama šventoji ugnis [57, 138]. Martynas Jankus ir kiti Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjai sumanė atgaivinti kai kuriuos lietuviškus papročius. 1884 m. Joninių išvakarėse ant Rambyno kalno buvo sukurtas didingas Joninių laužas, parengta programa, kurioje buvo ne tik vaidila su vaidilutėmis, bet ir sakomos prakalbos, skatinančios „išverti savo tautinėse aspiracijose, nepalūžti dvasia ir išlikti lietuviams“ [1, 112]. Šventė tapo tradicine. 1896 m. dalis Rambyno kalno buvo išpirkta lietuvių veikėjų. Buvusi privati valda tapo lietuvių viešiemis renginiams skirta teritorija. Buvo numatyta lietuvių poreikiams išpirkti ir likusią kalno dalį [46]. Vienas iš to kalno išpirkimo motyvų buvo vieta *restoracijai* (restoranui), kur lietuviai galėtų išgerti alaus ir sukaupti lėšų tautinėms reikmėms. Taigi šventė buvo siejama ir su laisvalaikiu, o „lietuviškas“ kalnas turėjo tapti lietuvių laisvalaikio bei pramogų vieta ir nešventiniu laikotarpiu, priklausanti visiems lietuviams (kaip rašoma spaudoje: „prigulės visiems lietuviams“) [4, 379]. Etninė kultūrinė erdvė sukuriama teisinėmis priemonėmis – ją nuperkant. Vilniuje panašų reiškinį galime įžvelgti ir neįgyvendintoje Tautos namų idėjoje [14, 82–89]. Savotišku lietuvių klubo XX a. pradžioje tapo P. Vileišio suremontuota Šv. Mikalojaus bažnyčia [15, 17].

Kita vertus, etninė kultūrinė erdvė gali būti formuojama ir kitais būdais. Šventiniai renginiai gali ne tik išsaugoti etninį tapatumą paribio ar emigrantų bendruomenėse, bet ir įtvirtinti svetimą ideologiją okupuotuose kraštuose. Vienas iš tokių, atrodytų, nekaltų simbolių – Rusijos miestuose paplitę ledo kalneliai. 1863 m. jie buvo įrengti ir Vilniaus širdyje – Katedros aikštėje. Pateikiame Vytauto Petronio verstą tekstą iš 1868 m. *Vilenkij vestnik*:

„Ledo kalneliai – tikrai rusiškas paprotys, iš karto patikęs vilniečiams, nepaisant religinės ar tautinės jų priklausomybės. Šliuožimas nuo kalnelių sudomino tiek lenkus, tiek vokiečius ir net žydus, todėl nenuostabu, kad artėjant pokalėdiniam laikui, ypač Užgavėnėms, žmonės pradeda teirautis, ar jau pastatyti ledo kalneliai, supynės ir kitos liaudies linksmybėms skirtos pramos. Vadinas, vietiniai gyventojai pradeda susitapatinti su mūsų papročiais ir tradicijomis, kuo negalima nesidžiaugti. Tokios pergalės – pigiausios, bet tuo pat

metu ir patvariausios. Jos lėtai įsikverbia į priešų širdį, nepastebimai ir tuo pat metu giliai. Pabandykite dabar nepastatyti ledo kalnelių Užgavėnėms ar sūpynių pokalėdiniam laikui ir didžioji dauguma vilniečių pajus, lyg kažkas iš jų buvo atimta. „Kaip čia Užgavėnės be kalnelių ir šventinė savaitė be sūpuoklių?“ – paklaus ne vienas tikras vilnietis, kuris prieš penkerius metus net nežinojo apie mūsų liaudies pasilinksminimus“ [37, 132] (5).

Etninės kultūrinės erdvės „užvaldymas“ apeliuojant į vaikų ir priaugančio jaunimo jausmus žinomas ir vėliau. Vilnių okupavus lenkams, bandyta koreguoti netgi vaikiškas šventes. Maria Znamierowska-Prüfferowa pripažino, kad per šventą Mikalojų „dėl kai kurių Lenkijos regionų įtakos nešamos dovanos vaikams tą dieną slepiamos įvairiose kertelėse“ [65, 140–141]. Vilniaus apylinkėse šis paprotys anksčiau nebuvo žinomas. Daug dėmesio vaikams skirta ir sovietmečiu sureikšminant Naujųjų metų šventę, rengiant naujajam (ne kalėdinę) elglutes, populiarinant rusų liaudies pasakų herojus Senį šaltį (*Дед мороз*) ir Snieguolę (*Снегурочка*) [42, 106, 114–115; 36, 24]. Kita vertus, XX a. pradžioje Vilniuje ir Vilniaus krašte rengiamos „eglutės“ / vakarėliai buvo populiarūs ir lietuvių kalbos, etninės kultūros, lietuviškos savimonės diegimo vaikams ir mokiniam forma [plg. 7, 7–11].

Taigi abiem atvejais matome švenčių ir laisvalaikio „etnizaciją“, siekiant tiesiogiai ar apylinkiniais būdais „nusipirkti“ vietą etninei kultūrinei erdvei, kad lietuvis, rusas, lenkas galėtų pasijusti kaip namie, bendraudamas savo etninėje kultūrinėje terpėje. Kita vertus, ne visada tokia erdvė buvo formuojama viešai. Carinės Rusijos ar Lenkijos okupacinė valdžia dažniausiai nebuvo palanki lietuvių etninės kultūrinės erdvės formavimui laisvalaikio ar švenčių metu, tad buvo baudžiamos netgi menkiausias lietuviško nacionalizmo apraiškos. Kalbėdami apie lietuvių etninės kultūrinės erdvės konstravimą turėtume pradėti nuo „lietuviško laisvalaikio“, kuris XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje (kai kur ir vėlesniais laikais) buvo siejamas su viešais vakarais. Jų atveju nebuvo formuojama pastovi geografinė vieta etninei kultūrinei erdvei, ji keitėsi ir priklausė nuo situacijos.

„LIETUVIŠKAS“ LAISVALAIKIS

Aprašydamas pirmuosius lietuviškus vaidinimus Vilniuje XX a. pradžioje, Julius Būtėnas pateikė tokią citatą:

„Į tuos slaptus vaidinimus ne bet kas galėdavo pakliūti – įsileidžiant žiūrovus buvo didžiausias atsargumas. Antai, Jonas Strazdas pasakoja, kad jam, 15 metų bernaičiui, atvykus su tėvu į pastarąjį vakarą [1901 m. – Ž. Š.], reikėję prisiekti. Pati Vileišienė atidariusi duris ir čia pat liepusi atsiklaupyti, sudėjęs rankas prisiekti, kad niekam nepasakos, ką tuose namuose bus matęs, girdėjęs ar sutikęs... Po tokios ceremonijos jo, neseniai į Vilnių patekusio, nuotaika buvo kaip prie pirmos Komunijos, ir tas įspūdis ilgam išlikęs“ [9, 8].

Tokį įspūdį paaugliui suformavo lietuvių kalba vaidintas vaidinimas, kuriame tarp aktorių buvo pats Antanas Smetona, o vėliau susikūrus „Vilniaus lietuvių šelpimosi draugovei“, pasak J. Būtėno, prie jos susibūrusią vaidintojų kuopelę sudarė „judriausias lietuvių jaunimo elementas“ [9, 9]. Kaip pažymėjo J. Būtėnas, „Vilniuje telkėsi kultūrinis lietuvių gyvenimas. Iš čia į etnografinę Lietuvą, į visus kampus, kur tik buvo kiek žymesnis lietuvių skaičius, spinduliavo Vilniaus šviesa“ [9, 100]. Petras Vitkauskas rašė: „Jeigu prieš karą teatras labiau tenkinosi miesto ar miestelio scena, tai pokario teatras išsiskleidė pačiuose tolimiausiuose Vilnijos (6) ir Suvalkijos (7) kampeliuose. Jei prieš Pirmąjį pasaulinį karą

(5) Apie rusų ledo kalnelius plačiau žr. [56, 380].

(6) Vilnija – 1920–1939 m. Lenkijos okupuotas Vilniaus kraštas.

(7) Suvalkija – lietuvių etnografinės žemės Suvalkų vaivadijoje.

lietuviško teatro aktorius buvo miestelėnas, tik retkarčiais miestelio ar kaimo inteligentas, tai tarpukaryje teatre vyravo kaimiečiai bei kaimo šviesuoliai...“ [61, 7].

Nuo 1905 m. vaidinimai buvo rodomi visose Lietuvos gubernijose [61, 5]. Plėtėsi jų geografija, kartu ir repertuaro poreikis. 1900–1910 m. buvo vaidinama 20 lietuvių autorių 55 originalios lietuviškos pjesės [39, 12]. Labai populiarūs lietuviški vakarai buvo ir po 1918 m., tačiau išsiskyrė jų mastas ir svarba Vilniaus ir ypač Seinų-Suvalkų krašte – lietuvių etninėse žemėse. Ypač sparčiai šie vakarėliai su vaidinimais plito Švenčionių ir Vilniaus-Trakų apskrityse: 1921 m. čia surengta atitinkamai 18 ir 1 vakarėlis, 1926 m. – 47 ir 10, o 1930 m. 134 ir 38 vakarėliai [64, 316] (8). Punsko-Seinų krašte 1919 m. tokie vakarai buvo uždrausti, lietuviško vaidinimo reikėjo laukti net iki 1927 metų. Vaidinimų pikas buvo 1934 m. – maždaug 55–67 vaidinimai, po 1936 m. jie beveik nebuvo rengiami, ne mažiau kaip 57 prašymai juos rengti buvo atmesti [61, 27, 87]. Vakarų rengėjai susidurdavo ir su Lenkijos administracijos suvaržymais, draudžiančiais vaidinti klotimuose. 1926 ar 1927 m. vaidinimai klotime dėl formalios priežasties – gaisro pavojaus – buvo uždrausti. Taip pat buvo draudžiami vaidinimai po atviru dangumi [61, 8–9]. Tiesa, įstatymai neretai būdavo apeinami.

Lietuvių etninę kultūrinę erdvę formavo ne tik vaidinimo parengimas ir peržiūra, kita lietuviška kultūrinė programa, bendravimas su lietuviais, tačiau ir renginio dekoracija. Pasak P. Vitkausko, scena puošta beveik visur vienodai ar panašiai: tautinėmis vėliavomis, vytimi, Basanavičiaus portretu, o vėliau Vytauto Didžiojo ar Šv. Kazimiero paveikslais [61, 9]. Viena įtakingiausių Vilniaus krašto kultūros ir švietimo organizacijų buvo 1925 m. spalio 5 d. įsteigta Lietuvių šv. Kazimiero draugija jaunimui auklėti ir globoti [62, 21]. Ši organizacija garsėjo viešųjų vakarų su vaidinimais organizavimu; pasak P. Vitkausko, vaidinimai Punsko-Seinų krašto kaimuose statomi ir šiomis dienomis [62, 61].

„Vaidinimus dažniausiai ruošė jaunimas. Užuoť kortavęs ar sėdėjęs be užsiėmimo, jis vakarais rinkdavosi į repeticijas ir čia prasmingai praleisdavo laiką. Jaunimas viską darė savo jėgomis, nereikėjo jam specialaus pasiruošimo ar profesionalų pagalbos. Patys darė ir sceną. Kaimai varžėsi, kuris geriau, greičiau ir įdomiau pastatys vaidinimą. Vaidinti, deklamuoti ar dainuoti chore buvo didelė garbė. Pasirodymo pabaigoje giedodavo Lietuvos himną (9). Po to vykdavo šokiai“ [62, 61–62]. Šv. Kazimiero draugijos skyrių nariai taip pat organizuodavo susirinkimus, kuriuose dažniausiai patys mėgino skaityti referatus, deklamuoti, mokėsi dainų ir žaidimų. 1934 m. buvo surengti net 807 susirinkimai su paskaitomis. Skyriai dažnai turėdavo ir savo knygynėlius. 1934 m. apie 300 skyrių turėjo savo knygynėlius, kuriuose buvo apie 48 000 knygų [18, 225].

Tiesa, neretai ir paprasti jaunimo susirinkimai, kuriuose mokyta lietuviškų dainų ir žaidimų, buvo draudžiami ir net už juos baudžiama. Kaip pažymėjo Juozas Maceika, Lenkijos įstatymai nedraudė pažįstamų žmonių arba kaimynų sueigų, o minėtas jaunimo sueigas vadindavo „nelegaliais susirinkimais“. 1931 m. už dalyvavimą tokiame pasisėdėjime Lazūnų kaime J. Maceikai teko bylinėtis teisme [26, 120]. Buvo ribojamas ir skaityklų darbas. Nors 1932–1936 m. „Ryto“ draugijos skaityklų skaičius Vilniaus krašte sparčiai gausėjo ir jos dažnai virsdavo net nelegaliomis kaimo mokyklomis, buvo draudžiama platesnė

(8) Šie skaičiai apėmė ne tik viešus vakarėlius, bet ir vaikų „eglutes“, tačiau, autorių nuomone, jie 10–15 proc. mažesni už realią padėtį, nes įtraukti tik spaudoje minimi vakarėliai.

(9) Netgi turint leidimą vakarėliui, himnui sugiedoti taip pat reikėdavo leidimo. Pavyzdžiui, 1928 m. Vasiūnuose (Tverėčiaus vals.) „programos pajavairinimo tikslu“ Švenčionių seniūno prašyta leidimo sugiedoti Lietuvos himną, tačiau jo negauta [17, 19].

kultūrinė veikla – statyti spektaklius ar skaityti paskaitas [31, 17]. Lenkijos administracija draudė ir išpopuliarėjusias lietuviškų kaimų, valsčių, parapijų sporto varžybas (tarp lietuvių buvo populiarus krepšinis, tinklinis, organizuojamos bėgimo varžybos). Planuotas lietuvių sporto renginys Vilniuje buvo uždraustas, o organizatorius Pranas Žižmaras buvo nubautas keturių dienų areštu [27, 233] (10).

Be abejo, „lietuviško“ laisvalaikio organizavimas turėjo didžiulę reikšmę tautinio tapatumo formavimui. Tai buvo ir savotiška rezistencija. Kita vertus, lietuviški renginiai skatino bendrauti lietuvių jaunimą ir plėtė teorines galimybes sukurti lietuviškas šeimas. Jaunimo organizacijų renginiai jaunimo pramogas darė kultūringesnes: vakarėliuose nebūdavo girtų, šokių metu patalpoje nerūkydavo, šokdavo nusiėmę kepures, neužgauliodavo merginų. Šv. Kazimiero draugijos aktyvistas, 1929 m. atvykęs į Radzdiučius (Punsko apylinkės), pasakojo: „Radzdiučiuose [vaikinas merginą] pakviesdavo šokti pamojęs pirštu, bėgdavo iš karto po tris mergas. Vaikinas [vieną] iš jų išsirinkdavo. Pašokęs pakeldavo sijoną ir plekštelėdavo per užpakalį. Įsikišus Šv. Kazimiero draugijai tai baigėsi.“ Pasak jo, didžiausią darbą atliko jaunimas, studijavęs Vilniaus gimnazijoje, amatų mokykloje. Vasarą atostogų metu jie steigė Šv. Kazimiero draugijos skyrius, mokė vaidinimų [*LIIBR*, f. 73, b. 1318, l. 245–246]. Panašią reikšmę kultūriniai renginiai turėjo ir Vilniaus krašte. Korespondentas iš Datinėnų (Švenčionių par.) nurodė, kad 1928 m. sausio 6 d. po šiame kaime surengto vaidinimo šokiuose jau buvo mažiau kepurėto jaunimo, o apžvalgos pabaigoje jausmingai rašė: „Ot ką daro šventas Kazimieras! [Šv. Kazimiero draugija – Ž. Š.] Ar neverta rašyti?“ [20, 21].

Lietuviško laisvalaikio formavimas buvo problemiškas. Netgi paprastam vakarėliui reikėjo gauti pasienio tarnybos leidimą, o vakarėliui su vaidinimu – apskrities viršininko leidimą. Spektakliai buvo cenzūruojami. Tačiau neretai rodydavo visai kitą vaidinimą, svarbiausia, kad sutaptų vaidinimo veiksmų skaičius. Pasak amžininko iš Punsko apylinkių: „Visi žiūrovai žinojo, kad vaidina ne tą spektaklį, ir niekas neįskundė“ [*LIIBR*, f. 73, b. 1318, l. 246]. Taigi spektaklis formavo ir lietuvių žiūrovų etninio solidarumo jausmus.

Kita vertus, vieši vakarai (Pietų Lietuvoje dar vadinti *lošimais*) buvo viena iš nedaugelio progų Pietų ir Rytų Lietuvos (ir rytinių bei pietinių lietuvių etninių žemių) kaimo merginoms pabendrauti su tolimesnių kaimų jaunimu, nes jų kelionė į kito kaimo paprastą vakarėlį nebuvo toleruojama. Anksčiau tokią galimybę sudarydavo tik pasilinksminimai po atlaidų. XX a. pradžioje tokiomis progomis buvo ir gegužinės, tačiau Lenkijos okupuotose Lietuvos dalyse ir greta esančioje lietuvių etninėje teritorijoje bet kokie jaunimo pasilinksminimai atviroje erdvėje nebuvo toleruojami arba rengiami labai retai. Mažiau jaunimo susiburdavo ir į paprastus vakarėlius vasaros metu, nes Vilniaus ir Seinų-Suvalkų kraštuose buvo galima šokti tik pirkioje ar kitoje patalpoje. Buvo svarbus ir kultūrinės programos rengimas bei jos stebėjimas. Dalis pelno, gauto už bilietus, buvo panaudojama lietuvių bendruomenės stiprinimui [49, 144]. Analizuodami kaimo jaunimo laisvalaikį galime išvelgti ir skirtingų tautybių jaunimo konfliktus paprastose kaimo ar miestelio vakaruškose. 1918–1940 m. jaunimo etninės ir konfesinės tolerancijos tyrimo duomenimis, dauguma Pietryčių Lietuvos gyventojų minėjo skirtingų tautybių jaunimo konfliktus. Pavyzdžiui, Gėlūnų kaime (Šalčininkų r.) 1926 m. gimusio vyro teigimu, į jų kaimą pašokti atėdavo lenkaitės, tačiau atėjus lenkų vaikinas, kildavo muštynės, pirkiose net krosnis išardydavo [*LIIBR*, f. 73, b. 1325, l. 87–88]. Poškonių k. (Šalčininkų r.) 1907 m. gimusios pateikėjos žodžiais, daugiausia lietuviai ir lenkai mušdavosi

(10) Sporto varžybos kartais buvo derinamos su šventinėmis išvykomis. Pavyzdžiui, pasak P. Bieliausko, per 1926 m. Šv. Trejybės dieną (gegužės 30 d.) lietuvių jaunimui buvo suorganizuota ekskursija, žaidimai, lengvosios atletikos ir plaukimo varžybos [8, 107].

per vestuvių pasilinksminimus [LIIBR, f. 73, b. 1325, l. 89]. Kai kada muštinės įgydavo politinį atspalvį, pavyzdžiui, Giraičių kaimo lietuvių (Varėnos r.) jaunimas susimušdavo su Valkininkų lenkų jaunimu ir netgi kareiviais, konfliktai kildavo ir vestuvių pasilinksminimuose [53, 149, 153]. Panašių situacijų galime rasti ir už dabartinės Lietuvos ribų. Pavyzdžiui, pasak 1917 m. gimusios moters iš Ramoškonių (prie Peleos, dabar Baltarusija), buvo griežtas susiskirstymas tarp lenkų ir lietuvių jaunimo. Vaikiniai ir merginas perspėdavo, kad neitų su lenkais šokti. Neretai tarp jų kildavo muštinės [LIIBR, f. 73, b. 1381, l. 81–82]; Pelesoje 1920 m. gim. vyro teigimu, mušdavosi kaimas prieš kaimą, su gudų kaimais mušdavosi ir dėl tautinės nesantikos [LIIBR, f. 73, b. 1446, l. 15–16]. Taigi Pietryčių Lietuvoje ir greta esančioje lietuvių etninėje teritorijoje laisvalaikis turėjo ryškesnių etninių bruožų, lietuviai ir lenkai buvo linkę atsiriboti vieni nuo kitų. Kita vertus, tiriamoje teritorijoje XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje dažni kaimų konfliktai nebūtinai buvo susiję su jaunimo etnine priklausomybe. Dažniausiai mušdavosi vieno kaimo jaunimas su į vakarėlius atvykusiu kitų kaimų jaunimu. Pradėjus rengti vakarėlius su vaidinimais, šokiai po jų būdavo vieši, suburiantys daugiausia skirtingų kaimų lietuvių jaunimą, ir konfliktai vykdavo retai. Tokia kultūrinė aplinka savaime formavo etninio tapatumo jausmus. Svarbi jaunimo laisvalaikio forma buvo ir pramogos kalendorinių švenčių metu.

KRIKŠČIONIŠKOS ŠVENTĖS IR ETNIŠKUMAS

Krikščioniškos šventės prigimtis yra internacionali. Daugeliu atvejų religinė šventės dalis yra tarptautinė ir globali, neįtelpanti į tautinio paveldo rėmus. Tautiniu paveldu gali būti tą šventę supantys ir įprasminantys simboliai, šventinė aplinka, liaudiški papročiai ir pramogos. Religiniai simboliai apeigose ir papročiuose įgauna konkrečios tautos kultūros suteiktus pavidalus ir prasmes [28, 62]. Per pastaruosius jie gali įgyti etninį savitumą ir jį išlaikyti daugiaetninėje aplinkoje ir netgi monoetninės kultūros perspektyvoje. Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąrašė įtrauktos lietuviškos Kūčios, Dainų ir šokių šventės, Kurtuvėnų Užgavėnės, Kryžiaus dienos Griškabūdyje [40]. Tai rodo Lietuvos ar atskirų Lietuvos vietovių švenčių, tiksliau – liaudiškų tų švenčių papročių, sureikšminimą tarptautiniu lygmeniu. Tačiau daugelis jų neturi tiesioginių sąsajų su etniškumu. Jos gali būti suvokiamos kaip iš kartos į kartą perduodama tradicija, žyminti kitokius negu kaimyninių kraštų švenčių papročius. Svarbi ir kalba, kuria per šventes kalbama, dainuojama, sakomi apeiginiai tekstai. Kaip pažymėjo XX a. I pusės Vilniaus šventes aprašiusi Maria Znamierowska-Prüfferowa: „Lietuvių katalikų apeiginiai metai buvo panašūs kaip mūsų [lenkų – Ž. Š.], nors nuspalvinti kitos kalbos tradicijos, kitų įtakų. Lietuviai dažniausiai rinkdavosi Šv. Mikalojaus bažnyčioje, o savo mirusiuosius laidodavo visose katalikų kapinėse“ [65, 212]. Taigi lietuviška šventė turėjo turėti kažką išskirtinio, ką galėtų priešpriešinti tą pačią tikybą išpažįstančių kitų tautų šventėms.

Kaip matėme analizuodami Rambyno Joninių atvejį, krikščioniškai šventei „etnizuoti“ pasitelkiami „pagoniški“, iš principo krikščioniškai kultūrai svetimi, simboliai. Panašią situaciją galima stebėti XX a. pradžios Vilniuje. Čia buvo populiarios biblinį siužetą vaizduojančios Trijų karalių eisenos. Karalius turėjo lenkai, gudai, ukrainiečiai. Buvo ir lietuviška karalių grupė. Lietuvių karalių grupė buvo gausiausia: be trijų karalių, ją sudarė trys palydovai, piemenėlis, angelas, o 1905 m. ir Krivių krivis. Persirengėliai lankydavo lietuvių šeimas. 1905 m. per klaidą (turėjo būti lenkų grupė) lietuviški karaliai buvo pristatyti į tautų vakarą viešoje Vilniaus salėje [9, 10–11]. Vaidilūčių kostiumai (t. y. papuošalai jiems) minėti ir per tradicinį katalikiškos Šv. Zitos draugijos vakarą Vilniuje Užgavėnių metu [3, 183]. Kita vertus, kaip pažymėjo L. Laurinavičiūtė-Petrošienė 1910 m. pranešime apie lietuvių

dailės draugijos „Rūta“ vykusį kaukių maskaradą, akcentuota, kad kaukių jame buvo ne daug, o lietuviškų apdarų iš viso nebuvo. Raginta, kad „Rūtos“ renginiai įgytų „lietuvišką veidą“ [25, 155]. Taigi krikščioniškoms šventėms buvo siekiama suteikti „lietuvišką“ specifiką. Didesniuose kaimuose ir miesteliuose vieši vakarėliai neretai buvo rengiami ir per didžiąsias metų šventes. Vilniaus krašte buvo populiarūs Kalėdų, Naujųjų metų, Užgavėnių, Velykų vakarėliai. Dažnai šių susiejimų kultūrinė programa buvo siejama su tos šventės simbolika: puošiamos kalėdinės eglutės, renkamas gražiausias margutis, scenoje siausdavo Užgavėnių persirengėliai [50, 29]. Punsko ir Seinų apylinkėse pats pirmasis vaidinimas buvo surengtas 1907 m. Velykų trečią dieną Vilkapėdžiuose [61, 15], 1917 m. Seinų mokykloje vaidinimas buvo surengtas Kalėdų antrąją dieną: „Po vaidinimo mokiniai – jauni artistai – gražiai pažaidė prie papuoštos eglutės, padeklamavo šventines eiles ir sudainavo kelias tautines dainas“ [61, 25]. Labai buvo populiarūs Naujųjų metų ir Trijų karalių dieną rengiami vakarai [61, 45, 46, 61, 71]. Matyt, lietuvių sambūriai per didžiausias metų šventes, giedamas himnas ir lietuviška simbolika vakaro dekoracijose buvo svarbūs tautinio auklėjimo veiksniai. Kita vertus, išskirtini buvo ir neorganizuoti jaunimo šventiniai vakarėliai su suneštinėmis vaišėmis per Kalėdas ir Velykas [54, 88–89]. Dalis lietuvių kartu sutikdavo ir Naujuosius metus. Įdomus Prano Bieliausko 1917 m. Naujųjų metų sutikimo aprašymas.

„Valgykloje mokytojai, kunigai ir kiti inteligentai. Pašoka, padainuoja, fortepionu groja. J. Talmontas pasako keletą tai progai pritaikytų eilių, monologų, pašiepiančius po svetimus užkampius slankiojančius inteligentus. Dvyliktą valandą išmušus nuskambėjo valio. Kits kitą sveikiname ir linkime laimingų kitų metų. Pasodinę ant kėdės dr. Joną Basanavičių keletą kartų metame palubėn“ [7, 64].

Tai rodo dar vieną „lietuviškos šventės“ formavimo būdą. Vėlesniais laikais Vilniaus ir Punsko-Seinų vaikų ir jaunimo šventiniai renginiai neapsieidavo be Jono Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo, Antano Smetonos ir kitų lietuvių tautos didvyrių portretų, apipavidalinančių tautiškai sakralią aplinką ir formuojančių lietuvių etninę kultūrinę erdvę.

Kaip jau minėjome, etninis tapatumas susijęs ir su kalba. Peleos apylinkėse straipsnio autorius fiksavo, kad dar prieš Antrąjį pasaulinį karą gegužines pamaldas rengdavo dviejose vietose – atskirai lietuviai ir lenkai [52, 319]. Taigi buvo kuriamos dvi etninės kultūrinės erdvės. Kita vertus, per šventę vartojama kalba galėjo turėti atvirkštinį poveikį. Velykinio sodybų lankymo metu jauni nevedę vyrai giedojo šventą giesmę šeimnininkams ir specialią giesmelę *zaklētunką* arba *lalyнкą* vyriausiai netekėjusiai, vėliau ir kitoms šeimos merginoms (lalavimo paprotys). Per 2011 ir 2012 metų ekspedicijas Gervėčių apylinkėse teko patirti įdomų reiškinį. 1932 m. gimusi moteris iš Girių paminėjo, kad „Aleliuja“ sodybos šeimnininkams giedojo dar lietuviškai, o *zaklētunkas* mergoms – jau baltarusiškai. Giriuose šis procesas prasidėjo XX a. pradžioje. Pateikėja iš Mockų taip pat teigė, kad „lietuviškų lalyнкų jau nebuvo“, lenkiškai merginoms giedojo ir Gervėčiuose. Tą patvirtina ir 1970 m. tyrimai. 1892 m. Giriuose gimęs ir augęs pateikėjas nurodė, kad jo jaunystėje merginoms dainuodavo jau lenkiškai. Taigi XX a. viduryje jaunimas apeigines lalautojų dainas dainavo baltarusiškai ar lenkiškai, nors giesmes giedojo lietuviškai. Tai rodo, kad tikėdamiesi geresnės „komercinės sėkmės“ vaikinai giedojo skirtingomis kalbomis, gal su tėvais ir vyresniais žmonėmis dažniausiai kalbėjo lietuviškai, o tarp bendraamžių – lenkiškai ar baltarusiškai. Tai patvirtintų M. Castello mintis, kad kalba gali būti nematoma siena, kuria tautos atsiskiria nuo kitų, bet ji ne tokia griežta kaip teritoriskumas ir ne tokia išskirianti kaip etniškumas [10, 67]. Istorikas Johnas Gillis, rašydamas dviejų šimtmečių jaunimo istoriją, ikiindustrinės Europos jaunimą įvardijo kaip panašų į šeimą ir broliją (*like a family and a fraternity*) [13, 1–36]. Taigi priklausydami skirtingoms

šeimoms kiekvienoje vartojo skirtingas kalbas. Sparti etninė asimiliacija šiame krašte vyko tuo atveju, jei jaunuoliai nevykdavo mokytis į Lietuvą.

Kitokia padėtis susiklostė Punsko apylinkėse, kur iki šių dienų išliko stipri lietuvių bendruomenė. Šių dienų švenčių tyrimas šiame krašte rodo, kad „lietuviška“ šventė lietuvių bendruomenėje gali būti nesunkiai sukuriama. Nuo 1967 m. per Žolines Punske daromi altorėlių tipo kūriniai – vainikai – suformavo Žolinės kaip „lietuviškos“ šventės stereotipus, nors ši diena Lenkijoje ne tik religinė šventė, bet ir valstybinė kariuomenės diena [55, 90; 56, 171; 32: 33; 47, 245; 60, 9] (11). Beje, lietuviškos lalavimo tradicijos čia išliko mažiau pakitusios negu Lietuvoje. Pastaruoju metu Lenkijoje paplitęs velykinis laistymas (prieš karą jis buvo plačiai žinomas ir Lietuvoje, ir kitose Europos šalyse) šiame krašte buvo įvardijamas kaip lenkų paprotys [43, 16; 56, 167], tačiau „lietuviškiausia“ švente Punsko apylinkėse tampa Joninės, kurios Lietuvoje, skirtingai negu Lenkijoje, yra nedarbo diena ir kurių tradicijas punskiečiai sparčiai perima iš Lietuvos [55, 91].

Taigi krikščioniška šventė per atskirus simbolius gali įgyti etninį atspalvį, suburti ne tik jaunus emigrantus, bet ir daugelį kartų, sėsliai gyvenančius lietuvių etnografinių žemių gyventojus, suformuodama etninę kultūrinę erdvę. Kalendoriniai papročiai taip pat gali prisidėti prie etninės ir kultūrinės asimiliacijos procesų.

TAUTOS ŠVENTĖ IR RITUALŲ KŪRIMAS

Naujas galimybes formuojant etninę kultūrinę erdvę atvėrė tautinės šventės, žyminčios etninei tėvynei svarbius įvykius. Tai gali būti dažniausiai krikščioniško pagrindo neturinčios, su valstybės svarbiu įvykiu susijusios valstybinės šventės ar su krikščioniška data susieta šventė. Iš visų 1919–1940 m. švenčių valstybės švenčių buvo sureikšmintos keturios valstybės šventės: Nepriklausomos Lietuvos valstybės paskelbimo diena (vasario 16 d.), Steigiamojo Seimo susirinkimo diena (gegužės 15 d.), Žolinė (rugpjūčio 15 d.) ir Vytauto Didžiojo karūnavimo diena (rugsėjo 8 d.). Šios šventės išskirtinę svarbą įgydavo įvairiais laikotarpiais, o valdančiųjų struktūrų išskirta svarbiausia viena valstybės šventė buvo įvardijama Tautos švente [59, 129–154]. Ir nors Tautos šventė išreiškė ne tik valstybės, bet ir lietuvių šventės idėją, Vilniaus krašte iš šių minėtų švenčių išskirtinis dėmesys buvo teikiamas Vasario 16-ajai [59, 147]. Straipsnio autoriaus 1988–1991 m. lauko tyrimų, apimančių XX a. 3–4 dešimtmečius, duomenimis, Utos (Varėnos r.) kaimo jaunimas slapta sueidavo pasišnekėti. Šiame kaime buvo madinga statyti trispalvius kryžius [*LIIBR*, f. 73, b. 1325, l. 75]. Girių kaimo (Baltarusija) jaunimas rinkdavosi į skaityklą, jei nebūdavo gavėnios, visi pašokdavo, padainuodavo [*LIIBR*, f. 73, b. 1319, l. 122]. Ramaškonių kaime skaitykloje irgi deklamuodavo, giedodavo himną, kai kada rengdavo vaidinimus, dalis jaunimo su arkliais važiuodavo į Vilnių (matyt, turima omenyje 1940 m. Vasario 16-oji): „Vasario 16 šventė, šokius darė. Jaunimas į Vilnių arkliais važiavo, kiti vietoj šventė. Daug deklamavo, giedojo himną. Kartu buvo ir suaugę. Darė vaidinimus, bet ne kiekvienais metais“ [*LIIBR*, f. 73, b. 1381, l. 83; plačiau 48, 12]. Kraštotyrininkas Antanas Bielinis labai išraiškiai aprašo Tverečiaus jaunimo nuotakas:

„Mes kasmet labai iškilmingai atžymėdavom 16 Vasario dieną kaip mūsų tautos šventę. Tą dieną darydavo Tverečiuje Akademiją, kur vienas iš mokytojų skaitydavo paskaitą, o paskui būdavo ir meninė dalis. Tai tokioje meninėje dalyje ir pasirodydavo didesnių kaimų

(11) 2012–2013 m. tyrimų duomenimis, apklausus įvairaus amžiaus lietuvių, lenkų ir rusų tautybės vilniečius, paaiškėjo, kad didelė dalis lenkų per šią šventę eina į bažnyčią ir rengia šventinius pietus šeimoje, o daugelis lietuvių nesupranta šios šventės prasmės [30, 296].

paruošti jaunimo chorai. Tokie minėjimai kai ateidavo, tai lietuviai bažnyčioje užpirkdavo iškilmingas mišias ir po mišių visi bažnyčioje sugiedodavo Lietuvos himną ir po to visi rinkdavosi į špitolę, kur dar būdavo paskaita ir meninė dalis. Tokiu būdu seniau lietuviai mūsų parapijoje labai iškilmingai pažymėdavo įžymesnes tautines dienas, tuo pademonstruodami savo organizuotumą ir tvirtą tautinį patriotizmą <...> per Vasario 16 mes keldavome lietuvišką vėliavą ir dar ją įtvirtindavome į medžių pakelėje viršūnes, lenkų pareigūnams prireikdavo ilgesnio laiko, kol tas vėliavas jie sugebėdavo nukrapštyti. O per tą laiką, mes gėrėdavomės jomis ir džiaugdavamės į jas žiūrėdami...“ [LIIBR, f. 73, b. 1077, l. 156–158].

Vasario 16-oji buvo švenčiama ne tik provincijoje. 1928 m. nepriklausomybės jubiliejus buvo paminėtas ir Vilniuje. Gedimino pilies bokšte iškabinta juodu kaspiniu perrišta lietuviška trispalvė buvo taip stipriai pririšta, kad gaisrininkams buvo sunku ją nuimti [26, 145]. Neabejotina, kad jaunimas, švęsdamas lietuviškas šventes tam nepalankioje ir priešiškoje aplinkoje, ne tik parodydavo drąsą ir didvyriškumą, tačiau kartu išreiškėdavo priešišką okupaciniam režimui, etninio tapatumo jausmus, suteikdavo puikią patriotiškumo pamoką apylinkės jaunuoliams. Į šį procesą galima pažvelgti ir kitaip. Vasario 16-osios šventimas itin nepalankioje tam aplinkoje, rizikuojant patirti valdančiųjų struktūrų sankcijas, formavo jaunų lietuvių socialinio solidarumo jausmus. Tokį didžiųjų švenčių metu būdingą išėjimą iš įpras-tos socialinės struktūros galima prilyginti ritualinei jaunimo elgsenai per Jonines, Užgavėnes, Naujuosius metus, kai buvo pažeidžiami kaimo ar miestelio bendruomenės interesai ir patiriama turtinė bei moralinė žala (pavyzdžiui, per Užgavėnes šeimininkę pasodinant ant žalių kiaušinių pintinės [16, 11], per Jonines užremiant duris, ištepant langus mėšlu, purvais, užkeliant vežimą, roges ar net arklį ant trobos stogo [12, 930–931], per Naujuosius metus sukeičiant miestelio įstaigų lentas, pavyzdžiui, batsiuvio ir vaistininko [51, 189]). Tiesa, minint Vasario 16-ąją žalą patirdavo okupacinės valdymo struktūros, o rizika būti nubaustam buvo dešimteriopai didesnė. Ta artimų draugų tautinė iniciacija skatino kasmet prisiminti tos dienos įvykius, tarp savo draugų pasijusti Nepriklausomoje Lietuvoje. Šio proceso tęsinį matome ir sovietų okupuotoje Lietuvoje. Pasak Juozapo Romualdo Bagušausko, per 50 sovietmečio metų nebuvo nė vieno atvejo, kad jaunimas Lietuvoje nepaminėtų Vasario 16-osios. Jau pirmaisiais sovietinės okupacijos metais Vasario 16-osios minėjimai tapo masine tautinio nusiteikimo demonstracija. Ištikimybę Vasario 16-osios idėjoms aktyviai demonstravo Lietuvos kariuomenės kariai ir moksleiviai, studentai ir inteligentija. Sunkiai prieinamose ir matomose vietose tą dieną plevėsuodavo tautinės vėliavos. Mokykloje buvo draskomi komjaunimo išleisti sienlaikraščiai, sovietinių veikėjų portretai, ant sienų piešiamos karikatūros, rašomi patriotiniai šūkiei, platinami atsisaukimai [5, 162]. Taigi trispalvės vėliavos iškėlimui 1920–1939 m. Vilniaus krašte (kaip ir sovietmečiu Lietuvoje), kuris buvo be galo svarbus to meto žmonėms, neretai buvo reikalingas ypatingas jaunimo pasišventimas ir sumanumas. Tuo galima paaiškinti ir tai, kad 1988–1995 m. lauko tyrimų metu apie Vasario 16-ąją autorius užrašė gerokai daugiau atsiminimų iš Vilniaus krašte 1920–1939 m. gyvenusių žmonių negu tų, kurie tuo metu gyveno Lietuvos Respublikoje ir galėjo nevaržomai tą šventę švęsti. Čia Tautos šventė, kaip ir kitose Europos valstybėse, buvo švenčiama su kariniu paradu, iškilmingomis kalbomis, padedant vainikus ant Tautos didvyrių kapų [34, 198]. Okupuotoje teritorijoje karinės galios demonstravimą Tautos šventės metu pakeičia partizaninio karo simbolika, pranykstanti panaikinus draudimus švęsti šią šventę. Vadinas, etninė kultūrinė erdvė galėjo būti formuojama netgi jaunimui nesusibūrus, iš pašalių stebint trispalvę ar kitus lietuviškumo simbolius, dalijantis įspūdžiais apie neseniai įvykdytą žygdarbį. Taigi į ritualą galima žvelgti kaip į mediumą, integruojantį bendruomenę, ypač su konfliktu ir pokyčiu susijusiose situacijose [41, 145].

IŠVADOS

Analizuodami laisvalaikio ir švenčių sąsajas su jaunimo etniniu tapatumu, atkreipėme dėmesį į etninės kultūrinės erdvės formavimo procesus. Etninė kultūrinė erdvė gali būti formuojama ir okupuotoje teritorijoje bei kitai valstybei priklausančiose lietuvių etnografinėse žemėse. Straipsnyje pateikėme kelis pavyzdžius, kai etninė kultūrinė erdvė perkama įsigyjant praicityje garsų Rambyno kalną ar kuriama svetima siekiant primesti svetimos kultūros simbolius – „rusiškus“ Užgavėnių kalnelius, naujametinį Senelį šaltį ir Snieguolę ar „lenkišką“ vaikams dovanas nešantį šv. Mikalojų. Kita vertus, panašios priemonės (Kalėdų eglutės) buvo svarbus ir lietuviško etninio tapatumo formavimo veiksnys.

Panašią funkciją atliko ir lietuvių organizacijų inicijuojamas laisvalaikis. Tautiniu pagrindu formuojamas „lietuviškas“ laisvalaikis XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje buvo siejamas su kultūriniais renginiais – vaidinimais, deklamacijomis, koncertais (dažnai po jų šokiais jaunimui), rečiau – sportiniais renginiais. Bendravimas lietuviškoje aplinkoje, giedamas himnas ir lietuviška simbolika renginio dekoracijose buvo svarbus tautinio auklėjimo veiksnys. Kita vertus, XIX a. pabaigoje – XX a. 1–4 dešimtmečiais Vilniaus ir Seinų-Punsko kraštuose egzistavę valdančiųjų struktūrų apribojimai ar draudimai tik sustiprindavo jaunimo patriotinius jausmus. Šie apribojimai ir naujos, svetimos, kultūrinės pramogos skatino „lietuviškos“ etninės kultūrinės erdvės formavimą ir diferenciaciją nuo kitų etninių ar valstybinių kultūrinių erdvių. Lietuviškos kultūrinės erdvės funkcionavimą sustiprindavo ir šventinės pramogos, kuriose etninį tapatumą deklaruodavo netgi krikščioniškai ideologijai priešingi pagoniški simboliai – Krivių krivaitis, vaidilutės. Neretai šventės proga buvo rengiamas įprastas Lietuviškas vakaras.

Reikia pripažinti, kad nors krikščioniška šventė per atskirus simbolius gali įgyti etninį atspalvį, suburti ne tik jaunus emigrantus, bet ir sėsliai gyvenančius lietuvių etnografinių žemių gyventojus ir taip formuoti etninę kultūrinę erdvę, kita vertus, gali prisidėti prie etninės ir kultūrinės asimiliacijos procesų, kai kuriasi kitų etninių grupių kultūrinės erdvės. Naujas galimybes etninės kultūrinės erdvės formavimui atvėrė tautinės šventės, iš jų lietuvių etninėje teritorijoje išsiskyrė Nepriklausomybės šventė – Vasario 16-oji, kuri Vilniaus krašto ir Punsko-Seinų apylinkių jaunimui buvo net svarbesnė negu Lietuvos Respublikoje. Slapta keliama lietuviška trispalvė ar kitos lietuviškos simbolikos demonstravimas įgydavo ypatingą ritualinę vertę, skatino jaunų lietuvių sutelktumą ir patriotinius jausmus.

Taigi „lietuviškas laisvalaikis“ ir „lietuviškos šventės“ susiformuodavo ne tik emigrantų bendruomenėse, bet ir XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje už Lietuvos Respublikos ribų esančiose lietuvių etnografinėse žemėse ar valstybingumą praradusioje Lietuvoje. Laisvalaikis ir šventės – reikšminga etninės kultūrinės erdvės organizavimo forma, slapta ar legaliai tautos simboliais (vėliava, herbu, himnu, kunigaikščių paveikslais), kalba ir tautiečių socialiniu sutelktumu sukuriantys „lietuviškumo“ ribas, formuojantys etninį tapatumą ir didinantys galimybę pasipriešinti etninės asimiliacijos procesams. Kita vertus, lietuviškų draugijų kultūriniai vieši renginiai yra svarbūs jaunimo pramogų modernizavimui, kultūringesnio jaunimo bendravimo formavimui.

Gauta 2019 08 23
Priimta 2019 09 11

Literatūra

- [1] ALŠĖNAS, Pranas. *Martynas Jankus. Mažosios Lietuvos patriarchas. Gyvenimas, darbai ir likimo lemties vingiai*. Torontas: Viltis, 1963. 394 p.

- [2] ASTRA, Lilijana. *Gyvenimo laikas*. Vilnius: Pradai, 1993. 112 p.
- [3] AUGAITYTĖ, Audronė. Šv. Zitos draugija. *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: Draugijų reikšmė 1900–1945*. Sudarė A. Lapinskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 175–187.
- [4] B. Isz Prusu Lietuvos. Vieniye lietuvninku, 1896 rugpjūčio 5 d., p. 379.
- [5] BAGUŠAUSKAS, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*. Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999. 447 p.
- [6] BARTH, Fredrik. Introduction. *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference*. Oslo, Bergen: Oslo Universitets Forlaget, 1969, p. 9–38.
- [7] BIELLAUSKAS, Pranas. *Vilniaus dienoraštis 1915*. XII. 26–1919. XI. 26. Mokslinė redaktorė R. Laukaitytė. Trakai: Voruta, 2009. 195 p.
- [8] BIELLAUSKAS, Pranas. *Dienoraštis 1920–1957*. Vilnius: Homo liber, 2012. 704 p.
- [9] BŪTĖNAS, Julius. *Lietuvių teatras Vilniuje. 1900–1918*. Kaunas: Spaudos fondas, 1940. 104 p.
- [10] CASTELLS, Manuel. *Tapatumo galia*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2006. 480 p.
- [11] ČIUBRINSKAS, Vytytis. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007. 272 p.
- [12] DRISKIUS, Klaudijus. Joninių papročiai. *Obeliai. Kriaunos*. Vyr. redaktorius ir sudarytojas V. Mačiekus. Vilnius: Versmė, 2009, p. 922–932.
- [13] GILLIS, R. John. *Youths and History. Tradition and Change in European Age Relations, 1770 – Present*. Florida: Academic Press, 1981. 232 p.
- [14] GRIGARAVIČIUS, Algirdas; SIRUTAVIČIUS, Vladas. Neįgyvendinta idėja: lietuvių „Tautos namai“ Vilniuje. *Kultūros barai*, 1998, Nr. 10, p. 82–89.
- [15] GUDAITĖ, Jūratė (sud.). *Lietuvių tautinis atgimimas ir švietimas Vilniaus krašte*. T. 1. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019.
- [16] JACĖNAITĖ, Genovaitė. Užgavėnės Užventyje. *Liaudies kultūra*, 1992, Nr. 1, p. 11.
- [17] JURGIS, Vasiūnai. *Jaunimo draugas*, 1928, Nr. 2(26), p. 19–20.
- [18] JUŠKEVIČIUS, Adomas; MACEIKA, Juozas. *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius: Lietuvių mokslo draugija, 1937. 264 p.
- [19] KALNIUS, Petras. Etniškumo vieta visuomenėje – etninės kultūros išlikimo veiksnys. *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje* (konferencijos medžiaga). Parengė G. Papinigis, A. Skruibytė, G. Mazūra. Vilnius: Lygė, 1997, p. 23–26.
- [20] KOSTANTAS, Jonas. Datinėnai. *Jaunimo draugas*, 1928, Nr. 2(26), p. 21.
- [21] KUDIRKA, Juozas. *Lietuviškos Kūčios ir Kalėdos*. Vilnius: Vaga, 1993. 315 p.
- [22] KUDIRKA, Juozas. *Lietuviškos Kūčios*. Istorinė lyginamoji apžvalga. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1994. 64 p.
- [23] KUUTMA, Kristin. Festival as Communicative Performance and Celebration of Ethnicity. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*, 1998, No. 7, p. 79–86.
- [24] KUZNECOVIENĖ, Jolanta. Išteritorinto identiteto alternatyvos: Lietuvių emigrantai Airijoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Norvegijoje. *Lietuviškas identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*. Sudarė V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, p. 89–104.
- [25] LAURINAVIČIŪTĖ-PETROŠIENĖ, Lina. *Žanro virsmas: Žemaitijos Užgavėnių dainos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kl., 2015, p. 304.
- [26] MACEIKA, Juozas. *Lazūnai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998. 192 p.
- [27] MAKAUSKAS, Bronius. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*. Vilnius: Mokslas, 1991. 270 p.
- [28] MARDOSA, Jonas. *Rytų Lietuvos ir Vakarų Baltarusijos verbos. Liaudiškojo pamaldumo raiška XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kl., 2009. 362 p.

- [29] MARDOSA, Jonas. Šventės mieste: keletas kūrimo ir funkcionavimo problemų. *Šventės šiuolaikiniame mieste / Festivals in the Modern City*. Sudarė J. Mardosa. Vilnius: Edukologija, 2013, p. 52–60.
- [30] MARDOSA, Jonas. Žolinė. Iš: R. Paukštytė-Šaknienė, J. Mardosa, Ž. Šaknys, I. Šidiškienė. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*. Sudarė R. Paukštytė-Šaknienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 291–311.
- [31] MARTINKĖNAS, Vincas. *Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919–1939 metais*. Vilnius: Mokslas, 1989. 160 p.
- [32] MERKIENĖ, Irena Regina. Lietuvių etninės kultūros poslinkiai Seinų ir Punsko krašte. *Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje* (konferencijos medžiaga). Parengė G. Papinigis, A. Skruibytė, G. Mazūra. Vilnius: Lygė, 1997, p. 26–35.
- [33] MERKYS, Vytautas. *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m.* Vilnius: Versus Aureus, 2006. 479 p.
- [34] MYERLY, Scott Hughes; HUNT, L. Tamara. Holidays and Public Rituals. *Encyclopedia of European Social History from 1350 to 2000*. Vol. 5. Editor in chief P. N. Stearns. New York: Charles Scribner's Sons. An imprint of the Gale Group, 2001, p. 185–200.
- [35] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa; MARDOSA, Jonas; ŠAKNYS, Žilvytis; ŠIDIŠKIENĖ, Irma. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*. Sudarė R. Paukštytė-Šaknienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016. 376 p.
- [36] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Šeima ir kalendorinės šventės sovietinėje Lietuvoje. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2016, Nr. 16(25), p. 9–34.
- [37] PETRONIS, Vytautas. Vilniaus metų laikai: miesto kasdienybė 1968–1969 metais. *Pasakojimai apie Vilnių ir vilniečius*. T. 1. Sudarė Z. Medišauskienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 53–136.
- [38] PHINNEY, Jean. S. A Three-Stage Model of Ethnic Identity Development in Adolescence. *Ethnic Identity: Formation and Transmission among Hispanics and Other Minorities* (SUNY series, United States Hispanic Studies). Ed. M. E. Bernal and G. P. Knight. SUNY Press: New York, 1993, p. 61–79.
- [39] POŠKAITIS, Kazys. *Lietuviško šokio kelias į sceną*. Vilnius: Vaga, 1985. 229 p.
- [40] RAMOŠKAITĖ, Skirmantė (sud. ir vert.). *Lietuvos Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąrašas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras, 2018. 34 p.
- [41] RAO, Ursula. Ritual in Society. *Theorizing Rituals. Classical Topic. Theoretical Approaches, Analytical Concepts*. Ed. by J. Kreinath, J. Snock, M. Stausberg. Leiden, Boston: Brill, 2008, p. 143–160.
- [42] SENVAITYTĖ, Dalia. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinėje Lietuvoje periodikoje. I dalis: 1945–1964 metai. *Lituanistica*, 2013, t. 59, Nr. 2(92), p. 101–121.
- [43] SIDARIENĖ, Nastutė. Pavasario tradicijos ir apeigos seniau ir dabar lietuvių gyvenamose vietose, Lenkijos šiaurės-rytiniame pakraštyje. *Velykų papročiai ir tradicijos / Wielkanocne obrzędy i tradicje*. Sudarė A. Vaicekauskienė, N. Sidarienė. Punksas: Aušra, 2005, p. 12–16.
- [44] SIRUTAVIČIUS, Vladas. Laisvalaikis XIX a. Lietuvos kultūroje. *Praeities baruose*. Red kolegijos pirmininkas A. Tyla. Vilnius: Žara, 1999, p. 225–234.
- [45] SNOCK, Jan A. M. Defining 'Rituals'. *Theorizing Rituals. Classical Topic. Theoretical Approaches, Analytical Concepts*. Ed. by J. Kreinath, J. Snock, M. Stausberg. Leiden, Boston: Brill, 2008, p. 3–14.
- [46] SODONIS, Saulius; TOLEIKIENĖ, Kristina (sud.). *Senasis Rambynas ir jo vaidila*. Šilutė: Šilo karčiama, 2005. 36 p.
- [47] SVIDINSKAITĖ, Danguolė. Įprastas tikėjimas: religija Punsko krašto žmonių gyvenime. *Punsko ir Seinų krašto lietuviai: etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Sudarė P. Kalnius. Punksas: Aušra, 2006, p. 238–269.
- [48] ŠAKNYS, Žilvytis. Vasario 16-oji Lietuvos kaime. *Liaudies kultūra*, 1992, Nr. 1, p. 12.

- [49] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo laisvalaikio tradicijos ir inovacijos Lietuvoje (XX a. 3–4 dešimtmečiai). *Etninė kultūra ir tautinis atgimimas*. Konferencijos medžiaga (Vilnius, 1991 m. gruodžio 11–12 d.). Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais. Redaktorė R. Merkienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994, p. 140–151.
- [50] ŠAKNYS, Žilvytis Bernardas. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje–XX a. pirmoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedis, 2001. 156 p.
- [51] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimas: Papročiai, apeigos ir kasdienis gyvenimas XX a. Merkinės apylinkėse. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2002, t. 21, p. 174–196.
- [52] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo papročiai. *Lydos krašto lietuviai*. T. 1. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002, p. 315–321.
- [53] ŠAKNYS, Žilvytis. Tarpukario jaunimo etninė ir konfesinė tolerancija Lietuvoje. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2004, Nr. 4(13), p. 135–158.
- [54] ŠAKNYS, Žilvytis. Punsko ir Seinų lietuvių jaunystė tarpukariu. *Punsko ir Seinų krašto lietuviai. Etninio ir kultūrinio tapatumo bruožai*. Sudarė P. Kalnius. Punksas: Aušra, 2006, p. 78–105.
- [55] ŠAKNYS, Žilvytis. Kultūros transmisijos problema Punsko apylinkėse. *Etninės kultūros tradicijų tęstinumas ir iššūkiai šiuolaikinėje visuomenėje*. Sudarė A. Lapinskienė. Klaipėda: Klaipėdos universiteto I-kla, 2009, p. 87–93.
- [56] ŠAKNYS, Žilvytis. „Vietiniai“, „lenkiški“ ir „lietuviški papročiai“. Šiaurės Lenkijos ir Pietų Lietuvos jaunimo kultūra. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2010, t. 33, p. 155–172.
- [57] ŠAKNYS, Žilvytis. Politics and Festivals: Lithuania's Shrove and Midsummer. *Politics, Feast, Festivals. Yearbook of the SIEF Working Group on the Ritual Year*. Ed. by G. Barna and I. Povedák. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, 2014, p. 136–150.
- [58] ŠAKNYS, Žilvytis. Užgavėnės: A Rural and Urban, Religious, Socialist, and Lithuanian Festival of Shrovetide. *Folklore*, 2015, Vol. 60, p. 83–107.
- [59] ŠAKNYS, Žilvytis. Valstybės (Tautos) švenčių formavimo ypatumai 1918–1940 m. Lietuvoje. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2018, t. 18(27), p. 129–154.
- [60] VAICEKAUSKIENĖ, Aldona; SIDARIENĖ, Nastutė; VITKAUSKAS, Romas (sud.) *Žolinė Punske / Zielna w Puńsku*. Punksas: Aušra, 2004. 50 p.
- [61] VITKAUSKAS, Petras. *Lietuvių klijimo teatro kronika Punsko ir Seinų krašte*. Punksas: Aušra, 1999. 120 p.
- [62] VITKAUSKAS, Petras. *Lietuvių draugijų veikla Punsko ir Seinų krašte 1926–1939 metais*. Punksas: Aušra, 2001. 116 p.
- [63] WÖHLER, Karlheiz. Trends towards Pure Leisure: Leisure as Ritual Performance. Time Shift. *Leisure and Tourism. Impacts of Time Allocation on Successful Products and Services*. Ed. by K. Weiermair, H. Pechlaner, T. Bieger. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2006, p. 187–193.
- [64] ŽILINSKAS, Jurgis; ŠULAITIS, Vladas; ČEIKAIŠKAS, Otonas (sud.). *Vilnius ir Vilniaus kraštas. Krašto pažinimo pradai*. Vilniui vaduoti sąjungos Kauno ruožo geležinkeliečių skyriaus leidinys Nr. 1. Kaunas: „Meno“ spaustuvė, 1932. 367 p.
- [65] ZNAMIEROWSKA-PRÜFFEROWA, Maria. *Vilnius, miestas arčiausia širdies*. Vilnius: Alma littera, 2009. 309 p.
- [66] ЗЕЛЕНИН, Дмитрий Константинович. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука, 1992. 512 с.

SANTRUMPA

LIIBR – Lietuvos istorijos instituto bibliotekos rankraštynas.

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lithuanian Leisure and Holidays: Features of Formation of the Lithuanian Ethnic-Cultural Space in Vilnius and Puńsk-Sejny Regions

Summary

The article aims to reveal links between leisure and public holidays and the ethnic identity of young people in the formation of Lithuanian ethnic-cultural space in Vilnius and Puńsk-Sejny regions. To achieve the goal, the following objectives were established: (1) to reveal the concept of ethnic-cultural space and the possibilities for its formation, (2) to analyse the peculiarities of leisure time that brought the Lithuanians together, (3) to reveal the manifestation of ethnicity in the customs of religious festivals, and (4) to analyse the rituals of national holidays. The research showed that the features of “Lithuanian leisure” and “Lithuanian holidays” could be traced to the end of the nineteenth century and the twentieth century when they evolved in Lithuanian ethnographic areas outside the territory of the Republic of Lithuania or in Lithuania that had lost its statehood. Leisure time and holidays are a significant element of the ethnic-cultural space: whether secretly or legally, by means of the national symbols (flag, coat of arms, anthem, paintings of dukes), the language, and the social focus of the compatriots, they outline the boundaries of “Lithuanianness”, shape the ethnic identity, and enable resistance to the processes of ethnic assimilation. On the other hand, public cultural events of Lithuanian societies are also important for the modernisation of youth entertainment, initiating the cultivated communication between young people. The article is based on the material that the author collected during the fieldwork of 1988–2018 in Lithuania, Poland, and Belarus, as well as on other studies, archival sources, and publications.

Keywords: youth, ethnic identity, leisure, holiday, Lithuanian ethnic-cultural space